

Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent Crynodeb Archwilio Blynyddol 2021

Dyma ein crynodeb archwilio ar gyfer Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent. Mae'n dangos y gwaith a gwblhawyd ers y Crynodeb Archwilio Blynyddol diwethaf, a gyhoeddwyd ym mis Ebrill 2021. Mae ein crynodeb archwilio yn rhan o ddyletswyddau Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Ceir rhagor o wybodaeth am y dyletswyddau hyn ar gael ar ein [gwefan](#).

Ynglŷn â'r Cyngor

Rhai o'r gwasanaethau y mae'r Cyngor yn eu darparu

Ffeithiau allweddol

Mae'r Cyngor yn cynnwys 42 o gynghorwyr sy'n cynrychioli'r pleidiau gwleidyddol canlynol:

- Annibynnol 25
- Llafur 12
- Minority Independent 4
- Save Us Now 1

Gwariodd y Cyngor £146.1 miliwn ar ddarparu gwasanaethau¹ yn ystod 2020-21, sef yr ail wariant isaf ymysg y 22 o gynghorau unedol yng Nghymru.

¹ Ystyr gwariant ar wasanaethau yw'r gost a godir ar y gronfa gyffredinol am wasanaethau o'r Dadansoddiad Cyllid Gwariant, namyn cost unrhyw wasanaethau Cyfrif Refeniw Tai, gan ychwanegu praeseptau, ardollau a llog ar ddyledion.

Ffeithiau allweddol

Ar 31 Mawrth 2021, roedd gan y Cyngor £28.3 miliwn mewn cronfeydd ariannol defnyddiadwy². Mae hyn yn cyfateb i 19.4% o wariant blynyddol y Cyngor ar wasanaethau, yr wythfed canran isaf ymysg y 22 o gynghorau unedol yng Nghymru³.

Ystyrir bod 6 (13%) o 47 o ardaloedd Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent ymysg y 10% mwyaf difreintiedig yng Nghymru; sef y chweched uchaf ymysg y 22 o gynghorau unedol yng Nghymru⁴.

Rhagwelir y bydd gostyngiad o 0.7% i boblogaeth Blaenau Gwent rhwng 2020 a 2040, o 69,615 i 69,157, gan gynnwys gostyngiad o 9.9% i nifer y plant, gostyngiad o 6.1% i nifer y boblogaeth sydd o oedran gweithio a chynnydd o 24.2% i nifer y bobl sy'n 65 oed neu'n hŷn⁵.

Dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol

Gwnaethom gwblhau gwaith yn ystod 2020-21 er mwyn cyflawni'r dyletswyddau canlynol

- **Gwelliant parhaus**

Bu'n rhaid i'r Cyngor roi trefniadau ar waith hefyd er mwyn gwneud gwelliannau parhaus, gan gynnwys cynlluniau ac adroddiadau cysylltiedig, a bu'n rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu p'un a fodlonodd y Cyngor y gofynion hyn yn ystod 2020-21.

- **Archwilio Cyfrifon**

Bob blwyddyn, mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor i sicrhau bod arian cyhoeddus yn cael ei gyfrifyddu'n briodol.

- **Gwerth am arian**

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio a yw'r Cyngor wedi rhoi trefniadau ar waith i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, ac mae'n rhaid iddo fod yn fodlon bod hyn wedi ei wneud.

- **Yr egwyddor datblygu cynaliadwy**

Mae angen i gyrff cyhoeddus gydymffurfio â'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth bennu eu hamcanion llesiant a chymryd camau i'w cyflawni. Mae'n rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu i ba raddau y maent yn gwneud hyn.

² Ystyr cronfeydd ariannol defnyddiadwy yw cronfeydd wrth gefn y gellir eu defnyddio ar gyfer costau referniw pan na ddiogelir y diben gan y gyfraith. Hwn yw cyfanswm y gronfa gyffredinol, y cronfeydd wrth gefn wedi'u clustnodi, a balansau yr ysgolion. Nid yw'n cynnwys cronfeydd wrth gefn y Cyfrif Referniw Tai, derbyniadau cyfalaf na grantiau cyfalaf nas cymhwyswyd.

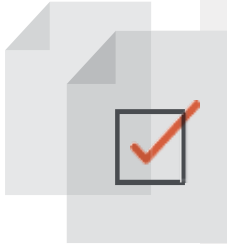
³ Ffynhonnell: Datganiad Cyfrifon 2020-21

⁴ Diffinnir ardal yn y cyd-destun hwn fel 'Ardal Cynnyrch Ehangach Haen Is'. Ffynhonnell: Stats Cymru

⁵ Ffynhonnell: Stats Cymru

Rydym yn parhau i gydnabod y pwysau aruthrol ar wasanaethau cyhoeddus ac i weithio mewn ffordd sy'n ceisio lleihau'r effaith ar ymateb cyrff cyhoeddus i COVID-19, gan barhau i gyflawni ein dyletswyddau statudol.

Er mwyn cyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol rydym yn cwblhau prosiectau penodol, ond rydym hefyd yn dibynnu ar waith archwilio arall, a gwaith rheoleiddwyr megis Arolygiaeth Gofal Cymru ac Estyn (yr arolygiaeth addysg). Rydym yn ystyried canfyddiadau ein gwaith archwilio wrth asesu a yw'r Cyngor wedi rhoi trefniadau ar waith i sicrhau gwerth am arian. Crynhoir ein canfyddiadau a'n casgliadau isod.

Yr hyn a ganfuwyd gennym

Archwiliad o Gyfrifon 2020-21 Cyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent

Rydym yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor bob blwyddyn.

Ar gyfer 2020-21:

- rhoddodd yr Archwilydd Cyffredinol farn ddiamed gwir a theg ar ddatganiadau ariannol y Cyngor ar 8 Tachwedd 2021, 22 ddiwrnod cyn y dyddiad cau statudol.
- paratowyd Datganiad Llywodraethu Blynyddol ac Adroddiad Naratif y Cyngor yn unol â Chod CIPFA a chanllawiau perthnasol. Roeddent hefyd yn gyson â'r datganiadau ariannol a baratowyd gan y Cyngor ac â'n gwybodaeth am y Cyngor.
- roedd ansawdd y datganiadau drafft a gyflwynwyd i'w harchwilio yn dda. Mewn blynyddoedd blaenorol, rydym wedi adrodd rhai pryderon yn y maes hwn, ac rydym yn falch o adrodd ein bod wedi gweld gwelliannau sylweddol yn 2020-21.
- gwnaed nifer fach o newidiadau i ddatganiadau ariannol y Cyngor a ddeilliodd o'n gwaith archwilio, ac fe'u hadroddwyd i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn ein Hadroddiad Archwilio Datganiadau Ariannol ym mis Tachwedd 2021.
- yn ogystal â bod yn gyfrifol am archwilio datganiadau ariannol y Cyngor, mae'r Archwilydd Cyffredinol hefyd yn gyfrifol am ardystio nifer o hawliadau grant a ffurflenni. Nid yw ein gwaith wedi nodi unrhyw faterion o bwys hyd yma.
- ni chyhoeddodd yr Archwilydd Cyffredinol y dystysgrif yn cadarnhau bod yr archwiliad o gyfrifon 2020-21 wedi ei gwblhau oherwydd bod gwaith sy'n parhau mewn cysylltiad â phryderon a godwyd mewn gohebiaeth mewn cysylltiad â Silent Valley Waste Services Ltd.

Ein gwaith mewn ymateb i bandemig COVID-19

Mewn ymateb i bandemig COVID-19, gwnaethom newid dull a phwyslais ein gwaith archwilio perfformiad mewn llywodraeth leol a chyrrff eraill. Isod, ceir crynodeb o rywfaint o'r gwaith yr ydym wedi'i wneud mewn ymateb i'r pandemig ar draws nifer o sectorau y mae llawer ohonynt yn berthnasol i lywodraeth leol.

Gwnaethom gynnal prosiect i gefnogi ymdrechion y sector cyhoeddus drwy rannu yr hyn a ddysgwyd yn ystod y pandemig. Nod y prosiect yw helpu i ysgogi myfyrdod a chyfnewid arferion. [Ceir rhagor o wybodaeth ar ein gwefan.](#)

Ym mis Mawrth 2021, gwnaethom gyhoeddi [adroddiad cenedlaethol](#) yn nodi trosolwg o'r cynnydd hyd yma o ran Profi, Orlhain, Diogelu yng Nghymru. Ym mis Rhagfyr 2020, gwnaethom gyhoeddi hefyd rai o [arsylwadau](#) yr Archwilydd Cyffredinol ar gaffael a chyflenwi cyfarpar diogelu personol yn ystod pandemig COVID-19, ac yna [adroddiad](#) yn dilyn hyn ym mis Ebrill 2021. Ym mis Mehefin 2021, gwnaethom gyhoeddi hefyd ein [hadroddiad](#) ar weithredu rhaglen frechu COVID-19 yng Nghymru.

Gwelliant parhaus

Ardystiodd yr Archwilydd Cyffredinol fod y Cyngor wedi bodloni ei ddyletswyddau sy'n weddill o Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 ar gyfer blwyddyn ariannol 2020-21, fel y'i cadwyd gan orchymyn a wnaed o dan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Yn rhan o'n harchwiliad o asesiadau perfformiad cynghorau ar gyfer blwyddyn ariannol 2020-21 gwnaethom nodi gostyngiad mewn cyfeiriadau at wybodaeth gymharol am berfformiad, er ein bod yn cydnabod bod y pandemig wedi arwain at ohirio rhywfaint o'r gwaith casglu data cenedlaethol. Bydd y gallu i gymharu data a pherfformiad â sefydliadau eraill yn parhau i fod yn elfen bwysig o'r trefniadau i sicrhau gwerth am arian a bydd yn her i gynghorau ei hystyried, yn enwedig wrth iddynt barhau i weithredu'r gofynion sy'n ymwneud â hunanasesu a nodir yn Neddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Cynaliadwyedd ariannol

Yn ystod 2020-21, gwnaethom archwilio cynaliadwyedd ariannol pob cyngor yng Nghymru. Yng Nghyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent, daethom i'r casgliad bod y Cyngor wedi gwella cynllunio ariannol, a bod setliadau gwell na'r disgwyl gan Lywodraeth Cymru yn golygu bod y Cyngor mewn sefyllfa well i gynnal ei gynaliadwyedd ariannol yn y tymor byr, ond mae heriau yn parhau o ran cau bylchau yn y gyllideb yn llawn yn y tymor canolig. Cyhoeddwyd yr [adroddiad llawn](#) ym mis Medi 2021.

Gwnaethom gyhoeddi dau adroddiad cryno cenedlaethol hefyd: yr [adroddiad cyntaf](#) ym mis Hydref 2020 a'r [ail adroddiad](#) ym mis Medi 2021.

Gwneud penderfyniadau wedi'u hysgogi gan ddata

Mae'r adolygiad hwn yn ystyried y ffordd y mae'r Cyngor yn defnyddio data i lywio ei ymateb i COVID-19 a'i adferiad yn ei sgil, yn ogystal ag edrych ar ei weledigaeth ehangach a'i drefniadau ar gyfer defnyddio data i lywio'i broses o wneud penderfyniadau. Gwnaethom nodi sawl cryfder, gan gynnwys y ffordd y defnyddiodd y Cyngor ddata i lywio ei ymateb i'r pandemig ac i gefnogi ei gynlluniau adfer. Gwnaethom dynnu sylw at rai meysydd i'w

hystyried hefyd, megis datblygu cynllun cyflawni i helpu'r broses o weithredu gweledigaeth y Cyngor o ddefnyddio data'n effeithiol, ac i ddeall yn well yr adnoddau sydd eu hangen.

Adolygiad o gadernid ariannol, perfformiad a phobl mewn Gwasanaethau Cymunedol

Mae'r adolygiad hwn yn archwilio cadernid cyfarwyddiaeth Gwasanaethau Cymunedol y Cyngor, gan ganolbwyntio ar reoli ariannol, pobl a pherfformiad. Mae hefyd yn ystyried sut mae'r Cyngor wedi ymateb i'n hadolygiad o wasanaethau gwastraff yn 2017. Canfu'r adolygiad fod cyfleoedd i'r Gyfarwyddiaeth Gwasanaethau Cymunedol feithrin cadernid drwy rannu'r gwersi a'r arferion da y gellir eu dangos mewn meysydd gwasanaeth penodol er mwyn datblygu ymhellach ei drefniadau ar gyfer rheoli perfformiad a chryfhau cynlluniau gweithlu ac ariannol strategol. Cyhoeddwyd yr [adroddiad llawn](#) ym mis Hydref 2021.

Arolygiaethau eraill

Gwnaethom ystyried canfyddiadau Archwiliad Sicrwydd Arolygiaeth Gofal Cymru (AGC) ac adroddiadau Estyn hefyd yn ogystal ag unrhyw gamau dilynol a gymerwyd gan y Cyngor mewn ymateb iddynt. Ym mis Mawrth 2021, cyhoeddodd AGC ac Arolygiaeth Gofal Iechyd Cymru eu hadolygiad cenedlaethol ar y cyd o'r defnydd o Drefniadau Diogelu rhag Colli Rhyddid yng Nghymru. Gwnaethant nodi nifer o ganfyddiadau ac argymhellion allweddol yn eu [hadroddiad llawn](#). Ym mis Tachwedd 2021, cyhoeddodd AGC ei [hadroddiad trosolwg cenedlaethol o archwiliadau sicrwydd yng Nghymru a Gadewch i mi ffynnu](#) hefyd, sef adolygiad cenedlaethol o gymorth cynnar, gofal a chefnogaeth a'r trefniadau trosglwyddo i blant anabl yng Nghymru.

Ni chynhaliodd Estyn arolygiad o Wasanaethau Addysg Llywodraeth Leol ym Mlaenau Gwent yn ystod 2020-21.

Astudiaethau llywodraeth leol

Yn ogystal â gwaith lleol ym mhob cyngor, rydym hefyd yn cynnal astudiaethau ar draws y sector llywodraeth leol bob blwyddyn i wneud argymhellion ar gyfer gwella gwerth am arian. Rydym wedi cyhoeddi'r adroddiadau canlynol ers yr adroddiad gwella blynyddol diwethaf:

Gwasanaethau dewisol (Ebrill 2021)

Mae pwysau ariannol wedi arwain at gynghorau'n lleihau gwariant ac yn cyfyngu ar wasanaethau, ond mae'r pandemig wedi dangos bod gwasanaethau llywodraeth leol yn hanfodol i gadw pobl yn ddiogel ac yn iach. Gwnaethom ganolbwyntio ar sut mae cynghorau'n diffinio gwasanaethau, y systemau a'r prosesau a ddefnyddiwyd ganddynt i adolygu gwasanaethau a pha mor gadarn ydynt. Mae'r galw am rai gwasanaethau hanfodol yn parhau i gynyddu ac nid yw cynghorau'n hyderus y gallant barhau i ddarparu'r gwasanaethau hyn yn wyneb y galw cynyddol a chymhleth hwn. Mae angen i gynghorau achub y cyfle i adnewyddu, ail-werthuso ac ailosod yr hyn y maent yn ei wneud a dysgu o'r pandemig er mwyn adeiladu dyfodol gwell. Cyhoeddwyd ein [hadroddiad](#) ym mis Ebrill 2021.

Adfywio Canol Trefi yng Nghymru (Medi 2021)

Blaenoriaethodd awdurdodau lleol adfywio canol trefi rhwng 1950 a 1980, gan greu mannau manwerthu newydd a mwy. Fodd bynnag, mae dewisiadau polisi yn y gorffennol, disgwyliadau defnyddwyr sy'n newid a datblygiadau technolegol yn cael effaith andwyol bellach ar lawer o ganol trefi Cymru. Ac mae'r pandemig wedi creu heriau i lywodraeth leol a llywodraeth ganolog, ac mae un o bob saith siop ar strydoedd mawr Cymru yn wag bellach, er i Lywodraeth Cymru fuddsoddi ac ysgogi £892.6 miliwn yn ystod y saith mlynedd diwethaf. Nid oes gan awdurdodau lleol y capasiti i ymateb i'r sefyllfa hon ac nid ydynt bob amser yn defnyddio'r pwerau sydd ganddynt i helpu i adfywio trefi. Er mwyn cyflawni'r canlyniadau lleol gorau, mae angen cysoni ac integreiddio polisiâu a'r broses o gydweithio, gan flaenoriaethu adnoddau ar gyfer canol trefi. Cyhoeddwyd ein [hadroddiad](#) ym mis Medi 2021.

Gwaith a gynlluniwyd ar gyfer 2021-22

Buom hefyd yn edrych ar y cyfleoedd a'r heriau allweddol sy'n wynebu'r Cyngor. Gallai'r rhain effeithio ar allu'r Cyngor i fodloni ei rwymedigaethau cyfreithiol mewn cysylltiad â'r egwyddor datblygu cynaliadwy a'r defnydd o'i adnoddau.

Pandemig COVID-19 sy'n parhau i fod y risg a'r mater mwyaf sy'n wynebu cynghorau a'r sector cyhoeddus ehangach yn ystod 2021-22. Rydym wedi llunio ein gwaith i ddarparu sicrwydd a her mewn ffordd sy'n helpu i gefnogi'r Cyngor drwy'r cyfnod hwn. Mae ein gwaith arfaethedig ar gyfer 2021-22 yn cynnwys:

- Asesu sicrwydd a risg, gan gynnwys pwyslais ar y canlynol:
  - Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021
  - Cynllunio adferiad
  - Cynlluniau i leihau carbon
  - Trefniadau hunanasesu
  - Y sefyllfa ariannol
- Llamu Ymlaen – wrth i'r byd symud ymlaen, gan ddysgu o'r pandemig, mae'r adolygiad hwn yn edrych ar ba mor effeithiol y mae cynghorau wrth gryfhau eu gallu i drawsnewid, addasu a chynnal y broses o ddarparu gwasanaethau, gan gynnwys y rhai a ddarperir mewn partneriaeth â rhanddeiliaid allweddol a chymunedau.
- Archwiliad adrodd am welliant – archwilio'r broses o gyflawni dyletswydd i gyhoeddi asesiad o berfformiad.
- Prosiect lleol sy'n seiliedig ar risg – Adolygiad dilynol o drefniadau diogelu corfforaethol. Bydd yr adolygiad hwn yn dilyn ein hadroddiad yn 2019 ac yn asesu cynnydd y Cyngor o ran mynd i'r afael â'r argymhellion a'r cynigion sy'n weddill ar gyfer gwelliant mewn cysylltiad â diogelu corfforaethol.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol ar y llywodraeth, ac fe'i penodir gan Ei Mawrhydi y Frenhines. Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn ymgymryd â'i waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n fwrdd statudol a sefydlwyd at y diben hwnnw ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol. Mae Swyddfa Archwilio Cymru yn atebol i'r Senedd.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, gan gynnwys awdurdodau unedol, yr heddlu, awdurdodau tân ac achub, parciau cenedlaethol a chynghorau cymuned. Mae hefyd yn cynnal astudiaethau gwerth am arian llywodraeth leol, yn asesu cydymffurfedd â gweddill gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 a gallai gynnal arolygiadau arbennig o dan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Y tu hwnt i lywodraeth leol, yr Archwilydd Cyffredinol yw archwilydd allanol Llywodraeth Cymru a'r cyrff cyhoeddus a noddir ganddi, a chyrff cyhoeddus cysylltiedig, Comisiwn y Senedd, a chyrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol yng Nghymru.

Archwilio Cymru yw'r enw cyfunol anstatudol ar gyfer Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n endidau cyfreithiol ar wahân â'u swyddogaethau cyfreithiol eu hunain, fel y disgrifir uchod. Nid yw Archwilio Cymru yn endid cyfreithiol.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. We welcome correspondence and telephone calls in Welsh and English. Corresponding in Welsh will not lead to delay.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg.